

Egy művelt konzervatív gondolkodó Trianonról

BERZEVICZY ALBERT ÉS A REVÍZIÓ

19-20. századi történelmünk méltánytalanul elfeledett alakjai közé tartozik berzevicsei és kakaslovnici Berzeviczy Albert (1853-1936), holott az egyik legrégebbi – a 13. századból eredeztetett – magyar nemesi családból származó politikus művészeti, tudományos és tudománypolitikai szempontból is meghatározó személyisége volt korának. Hosszú és igen változatos közéleti karrierje során Berzeviczy olyan sorskérdésekről foglalt állást, mint az Ausztriához fűződő közjogi viszony, a nemzetiségi kérdés, a zsidókérdés, a királykérdés, továbbá a trianoni békeszerződés és annak revíziója.

Adualizmus időszakában három évtizedet felölelő parlamenti pályafutása alatt Berzeviczy Albert a '67-es közjogi alapon álló kormánypartok (Szabadelvű Párt, Nemzeti Munkapárt) tagjaként foglalt helyet az országgyűlésben, ahol kultuszminiszterként (1903-1905) és képviselőházi elnökként (1910-1911) a politikai élet főszereplői közé tartozott. Parlamenti szerepvállalása mellett számottevő írói és művészettörténeti munkásságot is kifejtett: írt többek között itáliai útikönyveket, életrajzot Aragóniai Beatrix magyar királynéről, valamint az érett olasz reneszánszt bemutató művet. Mindezeket túl a magyar sport hőskorában aktív sportvezetői tevékenységet is vállalt: 1895-ben alapító elnöke lett a Magyar Olimpiai Bizottságnak.

A politikától a Horthy-korszakban sem távolodott el – hiszen felsőházi tag (1927-1936), illetve az Interparlamentáris Unió Magyar Nemzeti Csoportjának elnöke (1921-1934) volt –, ám ekkor már inkább történetírói és tudományszervezői területen jeleskedett. 1922 és 1937 között négykötetes monográfiát jelentetett meg a neoabszolútizmus időszakáról. 1923 és 1936

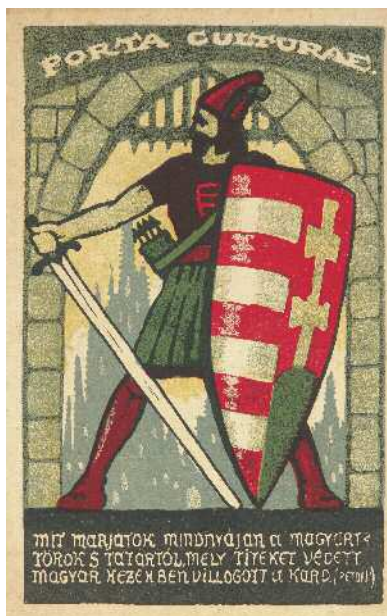
között a Kisfaludy Társaságnak, 1905-től 1936-ban bekövetkezett haláláig pedig a Magyar Tudományos Akadémiának volt az elnöke.

A SZELLEM FEGYVERE

Az 1920. június 4-én a versailles-i Nagy-Trianon-palotában aláírt békemegállapodás a magyar történelem egyik leg-

nagyobb sorstragédiája. Berzeviczy Albert az Akadémia 1920. május 9-i közgyűlésén – amikor az aláírásra váró békeegyezmény súlyos feltételei már ismertek voltak – Trianont a tatárjárással, a mohácsi vésszel, valamint az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc leverését követő újabszolútista idősakkal állította párhuzamba. Arra az álláspontra helyezkedett, hogy ez a békeszerződés lesz „a legnagyobb és legsúlyosabb válság, mely életerőnket eddig próbára tette”. Sajnálatát fejezte ki, amiért az ország, valamint a gróf Apponyi Albert vezetésével Párizsba küldött magyar béke delegáció nem tudta meggyőzni „a művelt világot a rajta elkövetett igazságtalanságról, a ráerőszakolt békefeltételek lehetlenségéről, az ellene szőtt vádak alaptalanságáról, a különösen néprajzi és politikai viszonyainkat elferdítő adatok és állítások tarthatatlanságáról”.

Az MTA elnöke úgy vélte, hogy az elhibázott területi rendezések következtében a kelet-közép-európai térség békéjét képtelenség lesz hosszabb távon fenntartani. Mivel pedig a modern Magyarország fegyveres hódító háborút sohasem indított, az elszakított országrészeket a magyar „kultur-

VÁDBESZÉD A BÉKESZERZŐDÉS 10. ÉVFORDULÓJÁN

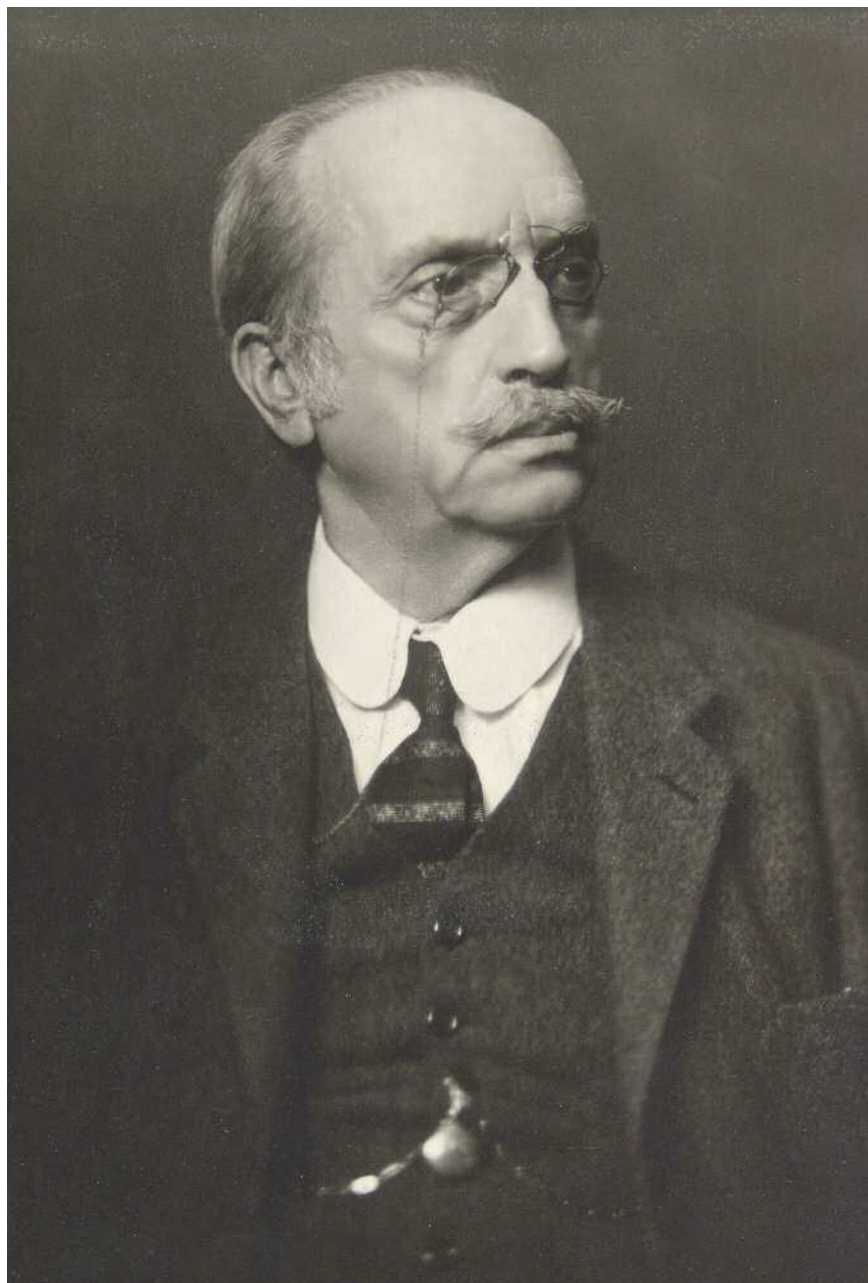
*Napirend előtti felszólalás az országgyűlés felsőházában a békeszerződés 10. évfordulója kapcsán
1930. június 20-án*

„A trianoni úgynevezett békeszerződés magában hordozza veszendőségek csíráit már azért is, mert két olyan hamis felvetésre, két olyan balítéletre van felépítve, amelyeknek mindketteje ma már teljesen tarthatatlan. Ezen balítéletek egyike az, hogy a háborút a központi hatalmak idézték volna elő, és pedig a büntetés mértéke után ítélve, legkülönösebben Magyarország. [...]

A másik ilyen hamis felvetés és balítélet, amelyre a trianoni szerződést alapították, az volt, hogy Magyarországot fel kell darabolni, mert a nemzeti kisebbségeket elnyomta, azokat szabad fejlődésükben akadályozta, és így ezeket, hogy felszabaduljanak, más uralom alá kellett helyezni. [...]

A trianoni békeszerződés a veszendőség csíráit hordja magában [...] azért is, mert nem az államférfiúi bölcsesség, előrelátás, mérséklet és higgadtság, hanem a győzelmi elbizakodottság, a féket nem ismerő gyűlölet és a bosszú műve volt.

Azok a volt ellenfeleink, akik a szerződések segítségével óriási módon megnövelték a maguk birtokterületét, ne bennünket vádoljanak azért, mert mi országunknak igazságtalan megcsonkításába és a Duna-medence forgalmi viszonyainak teljes felforgatásába belenyugodni nem tudunk, vádolják ők magukat, hogy a helyett, hogy valamilyen, irántunk kíméletesebb, rájuk nézve előnyös, állandóságra számító változást igyekeztek volna előidézni, mértéktelen követeléseikkel oly képtelen állapotokat teremtettek Európa földabroszának ezen a részén, amely állapotok sem a béke visszatérését, sem a gazdasági konszolidációt, sem a nemzetek jó szomszédi viszonyának helyreállítását nem engedik meg. És ami e mellett a legsajátságosabb jelenség, az az, hogy mindezek után ők bennünket sokkal jobban gyűlölnék, mint mi gyűlöljük őket. Csak olvasni kell az ő sajtójuknak s felelőtlen politikusaiknak megnyilatkozásait, hogy meggyőződjünk arról a tajtékozó dűhről, ingerültségről és bosszúvágyról, amely ott velünk szemben megnyilatkozik, és mely azt mutatja, hogy ha tehetnék, legszívesebben elpusztítanának bennünket a föld színéről.”

fölény” segítségével kell majd visszaszerezniünk. *„Bizonyos, hogy csak szellemi fölénye emelheti föl a magyar nemzetet még egyszer elvesztet nagysága magaslatára. [...] Ha valamivel, ezzel a hódító háborúval nyerhetünk vissza mindent, amit elvesztettünk.”*

Berzeviczy birtokai a Felvidéken, Sáros vármegyében feküdtek, így közvetlenül is szembesült az igazságtalannul meghúzott határok és a kisebbségi magyar lét problémáival. Útlevélhez, mellyel Budapestről berzevicei uradalmára utazhatott, csak komoly nehézségek árán jutott. 1920 őszén a cseh-szlovák földreform keretében a prágai kormány kísérletet tett birtokainak kárpótlás nélküli kisajátítására, ami Berzeviczy ügyvédjének erélyes fellé-

pése miatt csak részben sikerült. Mindezekon túl a hatóságok megtiltották neki és családjának, hogy Berzevicén tartózkodva nyilvánosan megemlékezzenek bármilyen magyar nemzeti ünnepről.

Az 1920-as évek első felében Berzeviczy beszédeiben és írásaiban nem szerepelt a revízió nyílt hangoztatása. Rendkívül pragmatikusan többnyire amellett érvelt, hogy bármennyire méltánytalan is hazánkra nézve a trianoni békeszerződés, nehéz gazdasági helyzetünkben, illetve nagyhatalmi támogatás hiányában tudomásul kell vennünk a status quo-t. 1925 októberében a Magyar Külügyi Társaság nyíregyházi vándorgyűlésén úgy fogalmazott, hogy a versailles-i rendezés erőszakos meg-

változtatása helyett inkább arra kel-
lene törekednünk, hogy „okos békepo-
litikával” magunk mellé állítsuk Nagy-
Britanniát, valamint a Párizs környéki
békékkel hozzánk hasonlóan elégedet-
len Olaszországot.

A következő évben a konzervatív
szellemiségű *Budapesti Hírlapban* *Le-
gitimizmus és irredentizmus* címmel
közölt cikkében képtelenségnek ne-
vezte az irredentizmust, az elvesztett
országrészek visszaszerzésére indult
mozgalmat. Meg volt ugyanis győ-
ződve arról, hogy a magyarság a Szent
István-i államkeret helyreállítása nélkül
sem fog elpusztulni. Reményei szerint
„a trianoni határok között is élünk és
élni fogunk, még pedig sokkal tovább,
mint a trianoni mű. Józan és okos poli-
tikával s összetartással mostani hatá-
raink között is lehet olyan megszilárdu-
lást és jólétet elérnünk, amely bennün-
ket a szomszéd államok fölé emeljen.”
Ez az állásfoglalás nagyon hasonlított
a klebelsbergi kormánypolitika törek-
véseire.

A REVÍZIÓ NYÍLT VÁLLALÁSA

Berzeviczy Albert revízióval kapcsola-
tos nézeteiben 1927-től következett
be változás, ami a magyar külpolitika

aktívabbá válásával volt összefüggés-
ben. A Népszövetség 1926-ban enyhít-
ett Magyarország gazdasági ellenőr-
zésén, a nagyhatalmak pedig egy évvel
később feloldották hazánk 1920-ban
bevezetett nemzetközi katonai fel-
ügyeletét. 1927. április 5-én gróf Beth-
len István magyar miniszterelnök ma-
gyar–olasz barátsági szerződést írt alá
Rómában. Az egyezmény megkötését
Benito Mussolini olasz kormányfő kez-
deményezte, aki Jugoszlávia bekeríté-
séhez keresett magának szövetségese-
ket. Ettől kezdve az olaszok lettek Ma-
gyarország első számú külpolitikai
partnerei. Bethlen pedig egy nagyhata-
lom támogatását megnyerve elérkezett-
nek látta az időt arra, hogy az erőgyűj-
tés korszakát lezárva új, tevékenyebb
szakaszt nyisson a magyar külügyek-
ben. Ismét nyíltan vállalta legfőbb kül-
politikai célkitűzését: a revíziót.

A kétoldalú egyezmény megkötését
Berzeviczy az országgyűlés felsőházá-
ban – melynek az MTA delegáltjaként
volt tagja – „benső örömmel és megelé-
gedéssel” üdvözölte. 1927 novemberé-
ben a *Budapesti Hírlapban* *A revíziós
gondolat* címmel publikált cikkében
megelégedéssel adott számot arról,
hogy az utóbbi hónapokban Magyar-
országnak sikerült elnyernie a revíziót
pártoló Olaszország támogatását, mi-

közben Angliában a versailles-i rende-
zést bíráló sajtómágnás, Lord Rother-
mere „a bárgyú gyanúsításokkal szem-
beszállva nemes idealizmussal karolta
fel méltatlanul letiport hazánk ügyét”.

Elszomorítónak tartotta ugyanak-
kor, hogy a francia diplomácia tovább-
ra sem hajlott a békeszerződések felül-
vizsgálatára, és kitartott a kisantant ál-
lamainak szövetsége mellett. Vélemé-
nye szerint Franciaország – amelynek
jövője nélkül a revízió bármí-
nemű formája elképzelhetetlen volt –
„voltagekén kis szövetségeseinek rabja
[az] Európa békéjét érdeklő fontos kérdé-
sekben”. Írásában a revíziót minden
magyar ember közös ügyének nevezte,
melynek elérése érdekében az egész
nemzetnek össze kell fognia.

A VILÁG KÖZVÉLEMÉNYÉNEK MEGNYERÉSE

A területi revízió mértékét és módját
illetően többféle elgondolás létezett a
két világháború közötti Magyarorszá-
gon. A közvélemény túlnyomó része
mindvégig az integrális revízióban,
azaz az összes elcsatolt terület vissza-
szerzésében reménykedett. Az ún.
nagyrevízió eszméje mellett létezett
az etnikai elvű határkiigazítás prog-

ramja, melyet elsősorban az ellenzékben lévő liberális-demokrata csoportok képviseltek. Voltak hívei a „köztes” területi megoldásoknak is, mint például a népi mozgalom, melynek politikai gondolkodói szerint a határok légiesítésére, illetve a dunai népek együttműködésére volna szükség.

Berzeviczy a magyar társadalom többségéhez hasonlóan az integrális revíziót tekintette ideálisnak. 1929. január 18-án a *Budapesti Hírlapban* *A kormány és a revízió* címmel írt cikkében is amellet érvelt, hogy a Bethlen-

kormányának az etnikai helyett nagyrevízióra kell törekednie. Ellenkező esetben „*a miniszterelnököt a magyar közvélemény valószínűleg elsöpörmé a helyéről*”. Berzeviczy a békés határmódosítások híve volt. Úgy vélte, a kormányzat elsődleges feladata e téren az, hogy a magyarság ügyének megnyerje a világ közvéleményét, de legalábbis a lehető legnagyobb részét. Írásában ismételtén méltatta Lord Rothermere munkásságát, aki szerinte az első helyen áll azok között, akik Nyugat-Európában és az Amerikai Egyesült Államokban azért

küzdenek, hogy a nyugati társadalmak végre felismerjék a magyarok ellen Trianonban elkövetett igazságtalanságot.

Alig egy hónappal ezután a Magyar Külügyi Társaság *Magyar Külpolitika* című folyóiratában Berzeviczy már arról értekezett, hogy a kormány külpolitikájának végcélja nem is lehet más, mint hogy „*az erőszakolt békemű szélesebb keretekben is revízió alá*” essen. Cikkében szükségesnek nevezte, hogy a békemegállapodások területi rendelkezéseinek felülbíráltása mellett sor kerüljön arra is, hogy a békeegyező-

A NEMZETI FÜGGETLENSÉG „ÁRA”

Részlet Berzeviczy Albert *Nemzeti katasztrópháink* című elnöki megnyitó beszédéből a Magyar Tudományos Akadémia 1920. május 9-i közgyűlésén.

Hogy a monarchia felbomlásával visszanyertük teljes állami függetlenségünket, ez szomorú vigasz azzal a ténnyel szemben, hogy ugyanakkor megfosztattunk anyagi függetlenségünk minden föltételeitől. A nekünk meghagyandó terület a határvédelem biztonsága, az ipari nyersanyagok és egyes elsőrendű fogyasztási cikkek, valamint a közlekedési vonalak fölötti rendelkezés szempontjából teljesen nélkülözi az életképesség kellékeit s a terhek, melyeket volt ellenségeink ránk akarnak háritani, a gyámkodás, melynek gazdasági és pénzügyi ténykedésünket alávetni kívánják, nemzetünket nemcsak koldussá, hanem szomszédaink és pártfogóink rabszolgájává is tenné, mindenkorra megfosztaná az anyagi megerősítés és fellendülés lehetőségétől. [...]

A történelem és a természet törvényeit nem lehet békeszerződésekkel megdönteni; az évezredek összetartozás kötelekeit nem lehet mértéktelen hatalmi vágyak érdekében szétszaggatni. A kik ezer év óta fennálló határokat játékszerként tologatnak idestova, legkevésbé követelhetik, hogy az általuk vont határokat bárki állandónak tekintse. Európa keletén a békét, a civilisatio uralmát a békeszerződésekben tervezett államalakulatokkal megóvni nem lehet. Nem mi vittük erőszakos túlzásba a nemzeti eszmét, hanem azok, a kiket fölöttünk diadalmaskodni hagynak; mi csak most tanuljuk meg saját sorsunkból, hogy mi az az elnyomása a nemzeteknek, a melylyel bennünket vádoltak ellenségeink.

AZ IRREDENTIZMUS HIÁBAVALÓSÁGA

Szemelvény Berzeviczy Albert *Legitimizmus és irredentizmus* címmel a *Budapesti Hírlapban* 1926. augusztus 29-én megjelent írásából.

Képtelenség az irredentizmusnak az az intranzigens formája, mely a kétségkívül igazságtalanul és erőszakkal ránkukmált tényeket egyszerűen nem létezőnek akarja tekinteni. Ha valaki önmagát kiközösíti a valóság világából s az illúziók világában akar élni, az tekintheti Trianont nem létezőnek és odaírhatja az elszakított területekbe címzett leveleire, hogy „megszállott terület”. Akit valami reális érdek vagy viszony köt azokhoz a területekhez, az bizony kénytelen lesz az adott tényekkel számolni és az illúziókról lemondani. [...]

Azonban az irredentizmusnak valamennyi közt a legveszedelmesebb megnyilatkozása az, mely hiú ábrándnak mondván minden békerevízió útján elérhető orvoslását sérelmeinknek, az erőszakos visszafoglalás egyedül üdvözítő voltát hirdeti, ami nemcsak hogy szomszédaink folytonos fegyverkezésére s a fölöttünk gyakorolt ellenőrzés fenntartására szolgáltat ürügyet, hanem csakugyan alkalmas lehet kalandos és könnyelmű természeteket, az ellenfél százsoros fegyveres ereje ellenére, végzetes vállalkozásokba kergetni.

AZ OLASZORSZÁGHOZ FÜZŐDŐ VISZONYRÓL

Benito Mussolini és Olaszország méltatása az országgyűlés felsőházának 1929. június 27-i ülésén. A Duce egy évvel korábban, 1928 júniusában az olasz szenátusban nyíltan is állást foglalt a trianoni magyar határok revíziója mellett.

Olaszország vezető államférfia, akit én a mi mai korszakunk legnagyobb államférfiának tartok, volt az egyedüli felelős államférfiú Európában, aki nyíltan vallotta és vallja azt, hogy igenis Magyarországnak van igénye arra, hogy a békeszerződés rávonatkozólag revideáltassék és hogy határaink megváltoztattassanak. Ebben az elfogulatlan felfogásban és nyilatkozatában Mussolini miniszterelnök urat egyáltalában nem akadályozta az a körülmény, hogy a békeszerződéseknek vannak kétségkívül olyan rendelkezései, amelyekhez Olaszország a maga szempontjából senkit hozzányúltni nem enged; ő bölcsen disztíngvált a békeszerződések megváltoztathatatlan és megváltoztatható alkatrészei között. Ezek a körülmények hozták létre azt a benső baráti viszonyt köztünk és Olaszország között, amely egyébiránt tapasztalható abban is, hogy bármely kérdésben, bármely incidens előfordulásakor az egész olasz közvélemény az egész olasz sajtó mindig mellénk áll. Aki sokat érintkezik olaszokkal, mint én is, az tapasztalhatja, hogy a magyarok iránti barátság, mondhatnám szeretet, a legmélyebben gyökerzik az olasz nemzet széles rétegeiben. Így csak természetes, hogy ez a baráti viszonyunk Olaszországhoz a mi politikánknak bizonyos tekintetében szinte tengelyévé vált.

ményekből kikerüljenek azok a passzusok, amelyek értelmében az első világháború kirobbantásáért az egykori központi hatalmakat, tehát Németországot és Ausztria–Magyarországot terheli a felelősség.

Az olasz kultúra és történelem iránt szenvedélyesen érdeklődő Berzeviczy – aki 1920 és 1936 között elnöke volt a Korvin Mátyás Magyar–Olasz Tudományos, Irodalmi, Művészeti és Társadalmi Egyesületnek – a revíziós célok legfőbb támaszát mindvégig Olaszországban látta. A Párizs környéki békék-

kel úgyszintén elégedetlen Németország szövetségétől ellenben már óva intette a magyar politikai vezetést. Az volt az álláspontja, hogy az ellenétes érdekeltségek miatt hazánknak a revízió ügyétől eltérően inkább a fegyverkezési egyenjogúsítás kérdését illetően szükséges együttműködnie a németekkel.

Az olaszbarátság, illetőleg a magyar külpolitika olasz orientációja Berzeviczy külügyi elképzeléseinek egyik fontos sarokkövét képezte. 1936 tavaszán bekövetkezett halála miatt azonban már nem szembesülhetett azzal, amit Ju-

hász Gyula történész sok évvel később – a történelmi események ismeretében – oly szemléletesen írt le: „*Olaszország csak a két világháború közötti európai erőviszonyok torz tükrében látszott komoly hatalmi tényezőnek*”, mert valójában „*Mussolini ereje nem volt több, mint a cirkuszi artistáé, aki tömör acélnak látszó papírmasé súlyozók emelgetésével szédíti közönségét*”. ♦

A szerző a VERITAS Történetkutató Intézet tud. segédmunkatársa

LORD ROTHERMERE MÉLTATÁSA

Lord Rothermere érdemeiről a *Budapesti Hírlap* 1929. január 18-i kiadásában.

Ha annak a nemzetnek, amely hozzájárult a gyilkos trianoni szerződés rendelkezéseire, egy kiváló képviselője ma nyíltan és törhetetlen buzgalommal azt a meggyőződését hirdeti, hogy rajtunk nagy igazságtalanság történt, amelyet jóvá kell tenni az elszakított területek egy nagy részének visszacsatolásával: ez nagy vívmány, nagy haladás a múlthoz képest, ezért mi annak a kiváló férfiúnak hálával, elismeréssel, munkájának – ahol tehetjük – támogatásával tartozunk. [...]

Ma már a volt ellenséges nemzetek körében is, Európában és Amerikában hatalmas propaganda folyik a békeszerződések revíziója érdekében, főképp tekintettel Trianonra. Rothermere lord érdeme e téren első helyen áll.

A NÉMET ORIENTÁCIÓ VESZÉLYEIRŐL

Berzeviczy Albert elemzése a revízió esélyeiről a Magyar Külügyi Társaságban 1933 nyarán, Adolf Hitler hatalomra jutását követően. A teljes beszédet közli a *Külügyi Szemle* 1933. évi 3. száma.

Nekünk a revízió s a leszerelés kérdése az, amely külpolitikai szempontból legfontosabb. [...] A revízió kérdésében éppúgy, mint a lefegyverzés kérdésében tagadhatatlan, hogy a helyzet rosszabbodott a németországi viszonyok miatt. Sem a németországi politikai helyzetben beállott változás irányával részletesebben foglalkozni, sem a német állam belügyeibe avatkozni nem kívánok, de megállapíthatjuk, hogy ez a legutóbbi fordulat: a nacionalizmus hatalomra jutása Németország iránt elhidegítette a közvéleményt olyan államokban is, amelyek Németországgal szemben, mint például az Északamerikai Egyesült Államok és Anglia, barátságot tanúsítottak. Ez már magában véve is megrontja a békerevízió sánczeit. És van valami alapja annak, hogy nekünk magunkat a revízió kérdésében nem szabad Németországgal azonosítanunk, mert nekik is mások az érdekeik és nekünk is mások.

